

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נ, תשנ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הנחת היסודות של הלשון הצבאית העברית

העבודה היסודית בקביעת מונחים צבאיים בעברית החלה עם הקמתה של "לשכת ההדרכה המרכזית" של ארגון ההגנה (1936), בראשותו של יעקב דוסטרובסקי (אחר כך: דורל), שהיה אז מפקד מחוז חיפה של ההגנה. המטה הכללי של ההגנה הוקם כשלוש שנים לאחר מכן, ו"לשכת ההדרכה" (להד, כפי שנקראה) הייתה היחידה הראשונה שלו. במקביל הוקמה גם הוצאת "לנוטר" והיא פרסמה תרגומים לעברית של ספרות צבאית בריטית רשמית, לעומת להד שפרסמה חומר מקורי שהוכן על ידי המדריכים הראשיים של ההגנה ושראה אור בסטנסיל ולא בדפוס של ממש. במסגרת זו ראו אור החוברת "אימוני שדה" (מה שנקרא אחר כך **שָׂדָאוֹת**) של יהושע גלויפֶרמן, איש יגור, והחוברת "אימוני לילה".

לצורך כל הפרסומים האלה על סוגיהם היה כמובן הכרח לקבוע מונחים צבאיים עבריים. היועץ הלשוני שלנו היה סעדיה ראובן גולדברג, חבר ועד הלשון העברית, שהיה המורה והמדריך של כולנו, ושעוד לפני כן ערך את החוברת "הפרפֶּלוֹס". הספרון הראשון שיצא בהוצאת "לנוטר" היה "תרגילי סדר". רוב המונחים בו היו המונחים המקובלים בהגנה באותו זמן, אולם נוספו גם מונחים חדשים, כגון: **לְיָמִין שׁוֹר** (Eyes – Right), **הַצֵּג נֶשֶׁק** (Order – Arms), **אֶזֶן נֶשֶׁק** (Trail – Arms), **תֵּלָה נֶשֶׁק** (Sling – Arms), **הַגִּבָּה טוֹל** (High – Port), **הַצֶּרֶף נֶשֶׁק** (Pile – Arms), ובמיוחד **דָּגֵל נֶשֶׁק** (Present – Arms).

במסגרת להד נאלצנו לחדש מונחים רבים, בעיקר בתחומי הנשק והטקטיקה (התכסיסים). מונחים אלו, מהם מילים חדשות ממש ומהם מילים קיימות שניתנה להן משמעות חדשה. הרי כמה מהן: **חֵיל** (כגון חֵיל

* יסודו של המאמר בהרצאה שנשא המחבר במסגרת יום עיון בנושא "המילונאות העברית" שקיים החוג ללשון העברית באוניברסיטת חיפה ביום ו' בניסן תשנ"ט (23 במארס 1999). אברהם עקביה הוא מחברו של ה"מילון למונחי צבא" שראה אור בשנת 1951 בהוצאת "מגן" בחיפה. הקורא המבקש לעמוד עוד על תולדות המינוח הצבאי העברי מופנה לדברים שכתב המחבר במבוא למילונו וביותר לספרו "לשון נולדה – הלשון הצבאית העברית והתפתחותה", הוצאת "מגן", חיפה 1992. – העורך.

תותחנים, חיל פרשים ודומיהם), **חָנָ"מ** (חומר נפץ מרסק), **חָנָ"ה** (חומר נפץ הודף), **נִפָּץ** (במקום הפֶּצֶץ הקודם, שנותר כתרגום המונח bombardier), **פּוֹגָה** (שקט זמני), **סִיּוּר אֲלִים** (reconnaissance in force), **תַּשְׁדֻּרֶת** (message; כיום: **שָׁדֶר**), **הַסּוּאָה** (camouflage), **עֶשְׂבָּה** (sod), **זָקִיף**, **מַכְשׁוֹל מַבְלֵט**, **מוֹטָס**, **מִטּוֹל** (launcher), **מַעוּט** (catapult), **מוֹקֵשׁ** ורבות אחרות. כן חידשנו את המונח **דוּחַ** (כמילה) – ומכאן **לְדוּחַ ודיווח**. הכנסנו את השימוש במונח הכללי **גִּיסוֹת** (troops), אולם השארנו את המונח **גִּיס** כתרגום של army corps.

באותו זמן חידשנו גם את המונח **סָמַל**, שמקורו בראשי התיבות של "סגן מחוץ למניין", כתרגום של non commissioned officer – N.C.O. רק בשנת 1948 יוחד מונח זה לדרגה serjeant.

ניסיונות ראשונים של תרגום מונחים צבאיים אנגליים לעברית נעשו כבר בשנת 1917, עם תחילת הגיוסים בלונדון לגדודי "קלעי המלך". אז הוכנה רשימה של Hebrew Words of Command – "מילות פיקוד בעברית", אשר עובדה על ידי סגן ולדימיר (זאב) זיבוטניסקי וסגן-משנה אֶדוּוִין הרברט סמואל, בנו של הנציב העליון הבריטי הראשון בארץ ישראל.

רשימה זו כללה את המונחים **גדוד**, **פלוגה** ו**כיתה**, שהונחו אז לראשונה לציון מדויק של יחידות צבא. **גדוד** ו**פלוגה** הן מילים מקראיות ("גדודי צבא מלחמה" [דברי הימים א ז, ד]; "ועמדו בקֶדֶשׁ לפלגות בית האבות" [דברי הימים ב לה, ה]), ואילו **כיתה** היא מילה בת העת החדשה.¹ יש לציין עוד, שמונחים אלו באו ברשימתם של זיבוטניסקי וסמואל כשה"א הידיעה בראשם: **הגדוד**, **הפלוגה**, **הכיתה**. מאוחר יותר חידשנו את המונח **פְּלָגָה**, על יסוד הפסוק הידוע משירת דבורה – "בְּפִלְגֹת רֹאבוֹן גְּדוֹלִים חֲקִקִי לָב" (שופטים ה, טו), ומונח זה יוחד על ידינו לגוף קטן (detachment), כמו "פלגות הלילה המיוחדות". זיבוטניסקי וסמואל התקשו לתרגם את המונח platoon (כיום **מחלקה**) וכתבו **הצרור** (שלא נתקבל).² היסוסם בעניין זה עולה אף מן העובדה שהם הציעו את אותה מילה גם למונח squad ("פלגה" או "קבוצה"). באותה רשימה שמשנת 1917 (וכן בספרון "תרגילי סדר" שפורסם, כאמור, על ידי הוצאת "לנוטר") אף מופיע המונח **טור** לציון חיילים העומדים זה לצד זה, כלומר, מה שנקרא בפינו **שורה**. רק לאחר שנים מרובות הוחלפו שני המונחים **טור** ו**שורה** זה בזה, ו**טור** הפך לשורה אנכית.

רשימת "מילות פיקוד בעברית" לא נקלטה למעשה, והסיבה העיקרית לכך נעוצה בעובדה שמעולם לא הייתה לה השלכה מעשית, כיוון שהפקודות בגדודים העבריים לא ניתנו בעברית. כן קבעו עורכי הרשימה כי ה"צו" (הפקודה) בכל תרגילי הסדר יינתן בתוספת המילה **הן**: "קדימה – הן",

(גנזך המדינה - אוסף ארונים סמואל)

HEBREW WORDS OF COMMAND.

(FOR CEREMONIAL PURPOSES).

The following vocabulary has been worked out by a Special Commission. Its main feature is that the "executive" word is always the same—"hen" (הן), used in the same way as the word "move!" in Physical Training. A few exceptions—words of command used without special executive—are singled out under 2 (a).

The adopted pronunciation of Hebrew words of Command is Sephardic. The tonic accent is shown in the English transcription by a ^; it must be remembered that this accent is usually on the last syllable, except in the words yamina, semôla, kadima, achôra, séder, hâla, hashéchein, Alef, ôrof, tsad and Arisa.

1. NAMES OF UNITS.

English.	Pronunciation.	Hebrew.
Battalion	Haggehdûd	הַגְדוּד
Company	Happehugâ	הַפְלוּגָה
Platoon	Hatsêrôr	הַצֵּרוּר
Section	Hakkiutâ	הַכְּיּוּתָה
Squad	Hatsêrôr	הַצֵּרוּר
Front Rank	Tur Alef	סוּר אֶלֶף
Rear Rank	Tur bet	סוּר בֵּית

2. SQUAD DRILL.

(a) Without the executive word "hen."

Fall in	Histaddêr	הִסְתַּדְּדֵר
Cover off	Pantim el ôref	פָּנִים אֶל עֶרֶךְ
Stand easy	Nûach	נוּחַ
As you were	Chazôr	חֲזוּר
Mark time	Al Makôm	עַל סָקוֹם
Left—right (when marching)	Yamina—Semôl	יְמִין—שְׂמָאל
March to attention	Sêder	סֵדֵר
March at ease	Sôder kal	סֵדֵר קָל

(b) With the executive word "hen."

Attention	Hatsêrôr—hen	הַצֵּרוּר—הֵן
Halt	Hatsêrôr—hen	הַצֵּרוּר—הֵן
Stand at ease	Sôder kal—hen	סֵדֵר קָל—הֵן
Right dress	Hityashôr yamina—hen	הִתְיַשְׁחֹר יְמִינָה—הֵן

תצלום העמוד הראשון של "מילות פיקוד בעברית" שבעריכת זיבוטינסקי וסמואל
(צילום מתוך ספרו של א' עקביה, לשון נולדה, עמ' 102)

"ימינה - הן" וכדומה. ברור כי נוח יותר לחניכים לקבל פקודה בנוסח "קדימה - צעד" או "ימינה - פנה".

לעומת מחברי "מילות פיקוד בעברית" שפר חלקם של מחברי "הרובה: מונחים עבריים", חוברת שהוכנה כנראה בידי ועדת מומחים מאנשי הגדוד "הראשון ליהודה" ושהוגשה כ"הצעה למדרש הלשון". בשער החוברת באים הפרטים על מקום וזמן הדפסתה: "צרפנד, תמוז, תר"פ" (1920), והיא כוללת עשרות מונחים חשובים, כגון: **בְּרִיחַ, קֶנָה, קֵת, תְּלִי** או **אֶשְׁפָּה, פְּנוֹת, פְּנָה, נֶצֶה, דוֹרֵךְ, מְקוֹר, כִּידוֹן, נֶדוֹ, הֶדֶק, אֶמִיר, שְׂקִיף** (בראש הרובה לחיבור הכידון), **מִשְׁחָלֶת, מְטָלִית, מְטָמֶרֶת, אֶתְנָח** (הפוד) בכוונת, וכן **שֵׁן הַחוֹלְצָה** (כך! על פי הדגם המצוי בלשון חז"ל "פְּרִים הנשרפים" וכדומה).

נחזור אל לֶהֱד. כבר מן ההתחלה נאלצנו לחדש הרבה מונחים כלליים המשמשים גם לצורכי הצבא. הראשון היה **בְּקָרָה** כתרגום של control. יסודה של מילה זו במקרא, שם היא מופיעה פעם אחת בלבד: "בְּבִקְרַת רועה עדרו" (יחזקאל לד, יב).³

לעתים עבר חידוש המילה גלגולים אחדים. בזמנו ערכתי את הספרון *Application of Fire*, שתרגומו נעשה בידי יעקב דורי עצמו, ונתעוררה השאלה כיצד נתרגם את המילה application. תחילה כתבנו "מתן האש ושימושה" ואחר כך ניסינו "מיצוע האש" (מלשון "אמצעי"). רק לאחר שנים רבות חודשה המילה **יִישוּם**, והיא שאומצה לעניין זה.⁴

נאלצנו גם לקבוע את מונחי השטח הדרושים, הן עבור הספרון "מתן האש ושימושה" והן לצורך תרגום המקרא (ביאור הסימנים) במפות של מחלקת המדידות הממשלתית. תרגום המקרא נעשה לצורך שיעורי קריאת המפות בהגנה בראשותו של הילל בירגר. "תרגילי הסדר" ו"קריאת המפות" היו גם שני הפרקים בספר "החוגֶר: מדריך להכשרת מגן", שנערכו על ידי סעדיה גולדברג. ספר זה פורסם על ידי מרכז "הפועל" בעריכתו של זאב שרף, ועורכו הלשוני (פרט לשני הפרקים הנ"ל) היה ש"ד יפה, הידוע כעורך "השדה". במיוחד הצטיין ספר זה במונחי הרכיבה שבאו בו.

אחד המושגים במונחי השטח שעורר קושי היה level crossing. הכוונה להצטלבות של כביש או דרך עם פסי רכבת בגובה אחיד, באותו מפלס. בספר "החוגֶר" תורגם מונח זה "הצטלבות במפלס", ולאחר מכן קבענו "מפגש אופקי". רק לאחרונה התברר לי מה היה הקושי: בכל השנים שלפני הקמת המדינה לא נמצא בכל ארץ ישראל מפגש של כביש עם פסי רכבת שלא היה מפגש אופקי, באותו מפלס; הניגוד לכך הוא כמובן מעבר של כביש בגשר מעל פסי רכבת!

מן הספרים החשובים שתרגמתי וערכתי היה "ניהוג כיתת רגלים", חלק מהפרסום הבריטי הרשמי "אימון חיל הרגלים". ספר זה היווה בהגנה ציון

דרך לחשיבה טקטית. הספר יצא לאור בזמן "הקורס הגדול" בעין-חרוד (ספטמבר-אוקטובר 1938), ואורד וינגייט, שקרא עברית, קיבל את אחד העותקים הראשונים. זכורני שהוא אף סימן לעצמו את החידושים, כגון **מִזְקָף** כתרגום של picquet. יסודה של מילה זו בשיטה שאימצו הבריטים בלחימה נגד האפגאנים בגבול הצפון-מערבי של הודו (פקיסטן של היום). גובהם הרב של ההרים לא הותיר טעם לנסות ולתפוס משלטים בראשיהם, לפיכך הם הקימו מזקפים במעלה ההר כאבטחה לשדרה המתקדמת בכביש שבתחתיתו. בספטמבר 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה, ובאותו זמן פורסמה החוברת הראשונה של הירחון "מערכות". בשתי החוברות הראשונות שימש סעדיה גולדברג "יועץ לשוני" ואחריו מונו יועצים אחרים, מהם מ"ז וולפובסקי, נתן אלתרמן ואברהם שלונסקי. רבים מן המאמרים תורגמו מאנגלית (ואף מגרמנית) והירחון נזקק למונחים חדשים רבים מאוד. לדוגמה: השימוש החשוב הראשון בצנחנים בימי מלחמת העולם השנייה היה בעת כיבוש כרתים בידי הגרמנים. מה שנקרא בפינו **מִצְנָח** נקרא בגרמנית fallschirm, דהיינו "סוכך נפילה", ולפיכך הוצע לקרוא לצנחן בשם "סוכֶּכֶן". לאחר דיונים מרובים ובעזרת היועצים הלשוניים של "מערכות" וכן תוך התייעצות עם יעקב דורי, נקבעו לבסוף המונחים **מִצְנָח** ו**צִנְחָן**, בהשראת "וְתִצְנַח מעל החמור" (יהושע טו, יח) הנאמר בעכסה בת פֶּלֶב. באותה תקופה חודשו גם המונחים **ארמייה** או **מחנה**, כדוגמת "המחנה השמיני" (Eighth Army).

בימי מלחמת העולם השנייה, כשהכול חששו מלוחמת גזים, הוקם הגוף הנקרא הג"א, ראשי תיבות של "התגוננות מפני גזים והתקפות אוויר".⁵ הג"א הכינה חוברות מתורגמות רבות. חוברות אלו עברו עריכה של לֶהַד, אולם חידושי הלשון שבהן היו של המתרגמים, בהם **איפול**, **האפלה**, **גז מְבֻעָה** (blister gas, מלשון "בועה"), **גז שיתוק**, **מסכת גז**, **אטימה בפני גזים**, **לטהר** (decontaminate), **מְסִינָן** (תחילה אמרו מְסִינָן), **ניגוע** ועוד.

חידוש נוסף של לֶהַד היה **נֶגֶד** (warrant officer), על יסוד המילה הארמית **נְגוּדָא** שפירושה 'מנהיג'. בין המונחים החשובים שבאו לעולם בתקופת הבראשית של המינוח הצבאי יש לציין עוד את **המרגמה**, שהיא מילה מקראית הבאה פעם אחת במשלי כו, ח – "כצרור האבן במרגמה", ושפירושה המקובל הוא 'מין בליסטר', אם כי יש מי שפירשה כ'ערכת אבנים'. מילה אחרת שחודשה בתקופה זו היא **טָנַח**. מונח זה בא לראשונה בספר "האקדח" שיצא לאור על ידי האצ"ל, והוא על יסוד מה שנדרש בבראשית רבה (נג, יג) על "כְּמִטְחָיו קשת" (בראשית כא, טז): "שני טווחים בַּקֶּשֶׁת – מיל". לעניין זה יש לציין בדרך אגב שהחידושים שנתחדשו בהגנה נתקבלו בדרך כלל גם באצ"ל. רשימות ההדרכה שלהם נתפרסמו בעותקים בודדים בסטנסיל או אף במכונת

כתיבה. הספר "האקדח" הנזכר היה הספר היחיד שהוציא האצ"ל בדפוס, והוא יצא, כפי שנרשם בו, מטעם "הספריה המרכזית של ברית חיילי החזית היהודים". צוין בו שהוא נדפס בדנציג בשנת 1936, אך למעשה הוא נדפס בארץ-ישראל. שם מחברו "ד' ראש", ולימים נודע ששם זה הוא ראשי תיבותיהם של דוד רזיאל ואברהם ("יאיר") שטרן. מאוחר יותר אף נתברר לי שהעורך הלשוני של הספר הזה היה המשורר יונתן רטוש.¹ מן המונח החדש **טַח** חידשנו גם את **מְטוֹחַ וּלְטוֹחַ**.

מונח חשוב אחר שחידשנו היה **פָּגַז**. התקשינו מאוד למצוא תרגום נאות ל-shell במובן 'קליע הנורה מתותח'. סעדיה גולדברג הפנה את תשומת לבנו לתרגום הארמי של הפסוק ביחזקאל כו, ט: "וּמַחִי קָבְלוּ יִתְּנוּ בְּחַמוֹתֶיךָ"; "וּמַחִי קָבְלוּ" תורגם שם "וּמַחֲת פְּגוּזוֹהִי". בעקבות זאת הציע גולדברג את המונח **פְּגוּזָה** או **פְּגוּזָה**,² ואילו אני הצעתי **פָּגַז**. פנינו אל יעקב דורי והוא הכריע לטובת **פָּגַז**. מן המילה הזאת חידשנו אחר כך את **הפגיוז והפגוז**.³ כאן המקום לציין שדרכנו הייתה לפנות אל יעקב דורי בכל פעם שנדרשה הכרעה. כך היה גם כאשר נתבקשנו להציע מונח ליחידות הסדירות למחצה של ההגנה, שהמטה הכללי עסק בהקמתן. העלינו שני מונחים: "פלוגות סער" ו"פלוגות מחץ", ויעקב דורי הוא שפסק לטובת "פלוגות מחץ", ובראשי תיבות: **פלמח** (כך, בלי גרשיים).

בסוף שנת 1944 באתי לידי הסכם עם "מערכות" על הוצאת "מילון למונחי צבא". החתימה על החוזה הייתה בתחנת הרכבת בלוד, כאשר ה"בריגדה" (החטיבה היהודית הלוחמת) שבה שינתי הייתה בדרכה למצרים. בעת שירותי בבריגדה פרסמתי את "רשימת הַזֶּנֶד והחגור של הַתִּל". רוב המונחים התקבלו בקרב החיילים אולם לא כולם. כך, למשל, המשיכו הכול לומר **מִסְטִינֵג** (כך, **מסטינג**, בשיבוש הידוע, בתוספת גימ"ל בסוף המילה, במקום מִס־טִין [mess tin]) ולא **פִּינֶדֶד**, וכן **קִיטבג** – kit bag ולא **מִזוֹד** שהצעתי.

בינתיים נתפרסמו (בסיוע ועד הלשון העברית) גם מונחי הימאות, ונוספו מונחים כגון **קֶעַר** (keel), **מַעֲבָרָה** (ford), **מַצוֹף** (buoy) ואחרים, ובשלב מאוחר יותר: **יֹקֶשֶׁת** (minelayer; ספינה להנחת מוקשים), **ספינת טילים** (סטייל), **רֶחֶפֶת** (hovercraft) ועוד.

פרסומו של ה"מילון למונחי צבא" על ידי "מערכות" לא נסתייע, ונדחה משנה לשנה. בינתיים התפתחה הלשון הצבאית בתנופה גדולה, הן בתרגומם של מונחים צבאיים והן בתרגומם של ביטויים אחרים הקשורים בעבודת הצבא. מן המונחים החדשים של אותה תקופה אציין את **מִיקוּם** (siting) ו**מַצֵּב** (post; **מַצֵּב** בא במקום המונח הכללי יותר, **עֲמֻדָה**, ומקורו בישעיהו כט, ג: "וְנִצַּחְתִּי עֲלֶיךָ מַצֵּב"). העבודה כולה נעשתה בסיועו של צוות גדול יחסית, אולם נראה לי כי כמה מן החידושים של אותו זמן, במיוחד **אֶלְתוֹר**

(improvisation), **עֲדָנָי** (up to date) ועוד, היו פרי רוחו של רפאל שפירא, שבשנים 1941–1949 היה ממונה בהגנה, ואחר כך בצה"ל, על מה שנקרא כיום "מדור המינוח והפרסומים".

בינתיים הוקם צה"ל על חילותיו השונים ומחלקות המטכ"ל שבו, וחודשו מונחים רבים בתחומים נוספים. נציין במיוחד את מונחי האוויראות שנקבעו על ידי ועדה בראשותו של גדעון אֶלְרוֹס, איש חיל האויר, ובהשתתפותו של נתן שיפריס, חבר ועד הלשון העברית. ממונחים אלו נזכיר כאן את **דָּאוֹן** (glider), **הִזְדָּקְרוֹת** (stall), **חֶפָה** (canopy), **מוֹט היגוי** (control stick), **נְסִיקָה** (climb).

ה"מילון למונחי צבא" לא יצא בסופו של דבר בהוצאת "מערכות", ונאלצתי להוציאו לאור בכוחות עצמי, תוך שנטלתי על עצמי מעמסה כספית קשה ביותר. אך לא היה זה הקושי היחיד. קושי נוסף נתעורר בשאלת אספקת הנייר. הימים היו ימי ה"צנע", והמחסור בנייר היה חמור. למרות המלצה של לשכת הרמטכ"ל לא עלה בידי לקבל ממשרד המסחר והתעשייה הקצבה לנייר, וגם לזה נאלצתי למצוא פתרון בכוחות עצמי. בסופו של דבר הצלחתי בשנת 1951 להוציא את המילון לאור. הופעתו צוינה במסיבה שערכנו ב"קפה פילץ", ואשר ברש, יושב ראש אגודת הסופרים (שלא היה מוכר לי) בא לברך. יום הופעת המילון היה יום חג לכל אוהבי השפה העברית, והוא זכה לרשימות ביקורת שפורסמו בעיתונות (מהן זכורות לי רשימותיהם של דן פינס ב"דבר", של ברוך קרוא ב"הבוקר" ושל ראובן אלקלעי ב"הארץ").

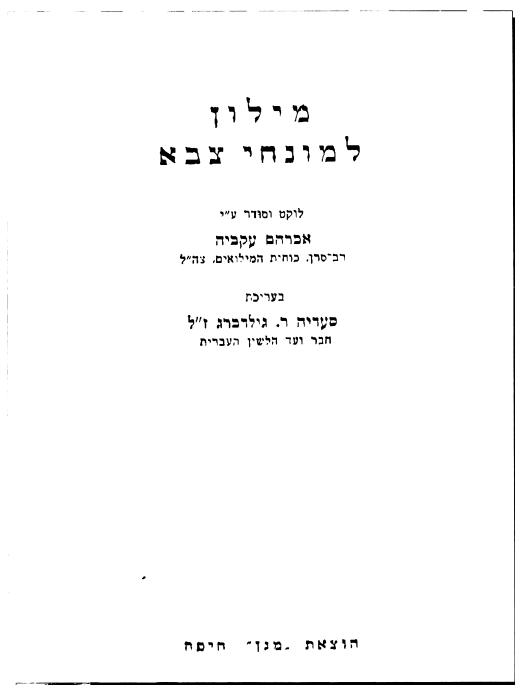
רק בשנת 1957 יצא לאור הספר "מונחים צבאיים" על ידי המטה הכללי של צה"ל. ספר זה פורסם במהדורות נוספות בשנים 1965 ו-1980 בשם "מילון למונחים צבאיים", ומהדורה חדשה ומורחבת (בעריכת שמשון הופמן) ראתה אור בשנת 1998 בשם "מילון למונחי צה"ל".

בדף השער של ה"מילון למונחי צבא" כתבתי: "בעריכת סעדיה ר. גולדברג ז"ל". מורי ורבי סעדיה גולדברג נפטר בשנת 1948 ולא זכה לראות את כתב היד של המילון שנמסר לבית הדפוס בשנת 1950. עם זאת ראיתי לכבוד לי להוסיף את שמו בשער מילוני ולקבוע אותו כ"עורך המילון".

הערות

- * ההערות המוקפות בסוגריים מרובעים נוספו בידי העורך.
1. [מילה שנתחדשה בגזירה לאחר **מִכְתּוֹת** – ריבוייה של **כֶּת**].
2. [**צָרוּר** שימש לציון ה"כיתה" באצ"ל; ראה ספרו של המחבר, לשון נולדה, עמ' 12].
3. [והיא ידועה יותר משיבוצו של ביטוי זה בפיוט "ונתנה תוקף" שבתפילת הימים הנוראים].
4. [הפועל **לִישׁוֹם** ושם הפעולה **יישום** לא זכו תחילה להסכמת האקדמיה משום הטענה

- שהם "גזורים משורש שאינו קיים בלשונו (ישם) ושאינו כל צורך לחדשו" (ראה "למד לשונך", דף כז, מרחשוון תשכ"ח [=למד לשונך, עלונים ומפתחות, הוצאת האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשנ"ד, עמ' 35]). רק שנים לאחר מכן, בשנת תשמ"ד, אישרה האקדמיה את השימוש במילים אלו, ואף תלתה את הכשרן בעובדה שבאמת אין הגזירה מן השורש יש"ם זרה לעברית; ראה זיכרונות האקדמיה ללשון העברית לא-לד (תשמ"ט), עמ' 20-22.
5. [נראה הערת ש' אירמאי, לשוננו לעם מה (תשנ"ד), א, עמ' 47].
 6. ראה מ' אפרת, "של מי את מילה? – בלשנות היא בלשות", ביטאון אוניברסיטת חיפה, סתיו תשנ"ט, עמ' 20-23.
 7. [יסודן של צורות אלו הוא "בית הפגזות" שבמשנה (כלים טז, ח) שנמצא גם בגרסה "בית הפגזות". ופירש ר' עובדיה מברטנורא שם (על פי פירושו של הרמב"ם): "פגזות. חצים רחבים. 'ומחי קבלי' מתרגמינן 'ומחת פגזות'"].
 8. בלשונו לעם יז (תשכ"ו), ז-ח, עמ' 198, כתב ראובן סיוון שהמילה פָּגַז באה לעולם בימי מלחמת העצמאות, בעת המצור על ירושלים, ואף ייחס אותה ל"חכמי העיר". לאחר שהראיתי לו מאמר שפרסמתי ב"דבר" בשנת 1940, ושבו כבר הופיעה מילה זו, חזר ותיקן את דבריו.

26/12/48
5571

מ ס כ ל
6/13
2/ דצמבר 1948

לכבוד
ועד הלשון העברית בא"י
ירושלים

א.נ.

הנדון: המלון הצבאי
מכתבם 5612/זב/פד מיום 10.11.48

א. בחשובה למכתבכם אשר-הבטחון, הרינו להודיעכם כי
הננו מקדמים בברכה את הצעתכם לנשת להכנת מלון צבאי עברי
מקף, שיכלול את המונחים הצבאיים לחילות היבשה, הים
והאוויר.

ב. הסלנו על פקודת הירחון שלנו "מערכות" לבצע את השלב
הראשון - לכנס את המונחים הקיימים כבר - ולמיינם.

ג. לאחר השלמת שלב הכנוס - נכנס פגישה משותפת של ב"כ
ועד-הלשון והמסכ"ל לרון על השיטה שלפיה יעובד החומר - זה
הק"ש וזה שצריך יהיה להוסיפו - במטרה להבטיח שהמונחים
שיקבעו יענו גם לתביעות רוח-השפה וגם לדרישות הצבאיות -
המקצועיות, למען יהיה המלון בהופיעו המלון הרשמי לשימוש
צבא-הגנה-לישראל.

ד. היות ועבודתו ועריכתו של המלון השלם ימשכו ללא ספק
זמן רב, הסלנו על "מערכות" להוציא לאור מלון מקצועי
מקוצר, שיערך ע"י א. עקביה ור. שפירא, ויצוין בו כי
הוא ארעי - עד שיופיע המלון השלם, המאוסר ע"י המסכ"ל
המקצועיות והבלשניות המתאימות.

ה. בכל הנוגע לעניינים השוטפים בשטר להכנות המוקדמות -
נא להקשר עם "מערכות" (דואר צבאי 432), שקבלו הוראה
לשתף פעולה עם ועד הלשון בכל הנוגע להכנת המלון השלם.

ר-אלוף. 2/13

ל מ ס כ ל

יד/אב

תצלום מכתבו של הרמטכ"ל הראשון, רב-אלוף יעקב דורי ז"ל,
אל ועד הלשון העברית, בעניין "המלון הצבאי"

מדבריו של אברהם עקביה במאמרו כאן עולה שאותו "מלון מקצועי מקוצר" שמדובר בו
במכתב לא יצא בסופו של דבר בהוצאת "מערכות". את המילון הוציא עקביה בשנת 1951
בכוחות עצמו, הוא ה"מילון למונחי צבא", הכולל, כאמור בצדו השני של דף השער, "6000
מונחים צבאיים בעברית ובאנגלית, מלווים הגדרות והסברים".

המכתב המקורי מוצג בשולחן התצוגה שבמבואת בניין האקדמיה ללשון העברית בירושלים.